

بیان مفهوم کلی شعر، آموزش اشکزار

گفت و گو با معصومه زینلیان

فاطمه خرقانیان

اشاره

انسان‌های موفق همواره از موقعیت‌های ساده فرصت‌های طلایی می‌سازند. فرصت‌سازی یک معلم موفق عبارت از تصحیح نگرش و تعالی هویتی انسانی دانش‌آموزان است. این دیدگاه معصومه زینلیان، کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی از استان چهارمحال بختیاری، شهرستان بروجن است. او با حدود ۲۶ سال سابقه کار در آموزش و پرورش کارنامه‌ای پر بار از نگارش مقالات آموزشی دارد؛ از جمله مقاله ساختار گروه فعلی، راه‌های تشخیص فعل ساده از مرکب، ترجمه مکبث شکسپیر و تألیف کتاب کمک آموزشی تاریخ ادبیات ایران و جهان (به کمک یکی از همکاران) که در مرحله ویراستاری است، و بسیار مقالات دیگر. این مدرس مدرسه و دانشگاه بزرگ‌ترین موفقیت خود را برقراری پیوند عاطفی با دانش‌آموزانش می‌داند؛ ارتباطی که با گذشت سالیان متوالی همچنان پابرجاست... او می‌گوید که با ادبیات زندگی می‌کند و دل در گرو دانش‌آموزانش دارد.

منظور تان بیشتر آموزه‌ها و تعالیم اخلاقی و عرفانی موجود در ادبیات است؟

هم محتوای ادبیات و هم رفتار و عملکرد معلم ابزار کار ما در ادبیات فکری لطیف است. لذا یک معلم در درجه اول باید مهارت ارتباط داشته باشد تا علم ادبیات. اگر معلم مهارت ارتباطی نداشته باشد، علم او مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. تجربه ۲۶ سال کار من نشان می‌دهد که اگر معلم با مهارت به دل و قلب دانش‌آموز راه یابد، او به مرور به درس معلم، که ادبیات باشد، علاقه‌مند می‌شود.

چطور یک معلم می‌تواند دل دانش‌آموزان را تسخیر کند؟

در درجه اول باید تفاوت‌های فردی آن‌ها را بشناسد. همین‌طور از میزان درک و استعداد هر دانش‌آموز آگاه باشد؛ چون درک همه از مطالب یکسان نیست. از انگیزه‌های آنان نیز باید اطلاع یابد؛ چون تفاوت‌های فردی، درک و انگیزه‌ها در نهایت به بعد عاطفی انسان بازمی‌گردد.

در حقیقت شما می‌خواهید بگویید که اگر انتظار معلم مبتنی بر استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان باشد، ارتباط منطقی و مناسبی برقرار می‌شود؟

دقیقاً! اگر هر فرد به طور صحیح شناخته شود، ارتباط لازم برقرار می‌شود. وقتی دانش‌آموز به واسطه برقراری ارتباط مناسب به موضوع درس علاقه‌مند شد، دیگر خود به خود به حرکت می‌افتد.

به جز برقراری ارتباط مناسب با دانش‌آموز، معلم موفق چه ویژگی‌های دیگری دارد؟

معلم باید بداند که معلمی شغل نیست بلکه وسیله‌ای برای ارشاد دانش‌آموزان و آگاهی دادن به آنان است. خصوصاً این نکته در ادبیات به دلیل محتوایش پررنگ‌تر است. اگر شما تاریخچه ادبیات را نگاه کنید، برای مثال دوره شعر نیمایی کاملاً تربیتی است. اگر دید معلم این شد که دانش‌آموز با خواندن شعر حافظ اخلاق عملی‌اش ارتقا یابد و دید و نگرشش تغییر کند، این شیوه می‌تواند درس ادبیات را به یک حلاوت ادبی تبدیل کند، و آلا فراگیری چند لغت جدید می‌تواند توسط خود دانش‌آموز صورت پذیرد.

به نظر شما علت چنین علقه و ارتباطی چیست؟ آیا می‌تواند علاقه‌مندی وافر شما به ادبیات علت اصلی باشد؟

یک دلیل می‌تواند علاقه من به درس ادبیات باشد، اما دلیل مهم‌تر، توفیق الهی است. من با ۲۶ سال سابقه کار، هر روز وقتی می‌خواهم برای تدریس به مدرسه یا دانشگاه بروم، با خودم تکرار می‌کنم که جهد، بی‌توفیق ندهد هیچ ثمری! این جمله متعلق به جلال‌الدین همایی است. همواره به هنگام خروج از منزل می‌گویم خدایا تسلط بر ادبیات حرکتی، کلامی و ادبیات علمی را از تو می‌خواهم. یعنی یقیناً اصل توکل بر خداست. من به طور ملموس حس کرده‌ام روزهایی که با این جمله وارد کلاس می‌شوم، چقدر در کارم موفق‌ترم.

به نظر شما یک معلم موفق چگونه معلمی است؟ حالا به‌طور خاص یک معلم موفق ادبیات!

یک بخش به ادبیات علمی برمی‌گردد که معلم باید از نظر علمی غنی باشد، اما بخش دیگر و مهم‌تر ادبیات انسان‌شناسی و اخلاق عملی است. ادبیات علمی دو رویه است؛ یک‌جا علم می‌آموزد و جای دیگر، ادبیات زندگی را به دانش‌آموزان یاد می‌دهد.

شما خودتان برای رسیدن به اهدافی که ذکر کردید، از چه روش‌هایی در تدریس استفاده می‌کنید؟

من سعی می‌کنم تدریس را با طرح کلیات و ارائه مفهوم کلی آغاز کنم. من این نکته را در کلاس‌های ضمن خدمت خیلی توصیه کرده‌ام که اول مفاهیم را به دانش‌آموزان بگویند. مثلاً اگر درس شعر حافظ است، مفهوم کلی شعر را برای دانش‌آموزان بیان کنند. در حقیقت، ابتدا و انتهای جاده را به دانش‌آموز نشان دهند، دانش‌آموز خود در مسیر حرکت خواهد کرد؛ یعنی خود به خود شعر را معنی می‌کند، مگر جایی که معنی چند لغت را نداند.

از چه ابزارها و رسانه‌های کمک آموزشی در کلاس استفاده می‌کنید؟

من سال ۷۶ از بچه‌ها خواستم تمام شعرهای کتاب دوره پیش‌دانشگاهی را روی سی‌دی بخوانند و البته هر کدام با آهنگ خاص خود. مثلاً درس سیاوش با آهنگ حماسی و شعر حافظ با آهنگ عرفانی ضبط شد. آن سی‌دی هنوز باقی است. قبل از تدریس سی‌دی را می‌گذارم تا دانش‌آموزان گوش کنند. همین‌طور دانش‌آموزانی بودند که متن کتاب را خواندند. از این کارها در طول تدریس زیاد انجام داده‌ام.

بد نیست مروری هم بر کتاب‌های درسی داشته باشیم؛ به نظر شما کتاب‌های درسی ادبیات چه معایبی دارند؟

نظر شخصی من این است که یک مقدار مباحث زبان فارسی حالت تکراری دارد، که چندان نیاز نیست. مثل فعل ساده و مرکب که در هر سه کتاب وجود دارد، اما به بعضی از مباحث اساسی نظیر انواع متمم به صورت گذرا اشاره شده است. نکته بعد اینکه در کتاب دوم و سوم متون سنتی کمی وجود دارد که ای کاش از این لحاظ وزن‌تر می‌بود، اما کتاب پیش‌دانشگاهی تلفیقی از ادبیات سنتی و معاصر است و بسیار کتاب مناسبی است.

آیا کتاب‌های درسی حسن خاصی دارند؟

این کتاب‌ها فرزندان ما را با ادبیات هشت سال دفاع مقدس و نیز ادبیات انقلاب آشنا می‌کنند و این بزرگ‌ترین حسن کتاب‌های ماست.

مجله رشد آموزش زبان و ادب فارسی را چگونه می‌بینید؟ آیا نظر خاصی درباره محتوای این مجله دارید؟

من مشترک این مجله هستم و از مطالبش استفاده می‌کنم. به نظرم اگر مقالات مجله با مطالب کتاب درسی مطابقت داشته باشد، بهتر است.

برای مثال، کتاب درسی، تک‌واژ فعل رفته است را بر مبنای زبان ساختاری می‌گوید، اما نویسنده مقاله‌ای در مجله آن را بر مبنای دستور تاریخی می‌گوید و این مسئله غالباً معلمان را دچار مشکل و سردرگمی می‌کند. من فکر می‌کنم نیاز و مطالبه عموم معلمان مطالعه محتوایی همسو با کتاب درسی است.

لطفاً یکی از آثار شاخص خودتان را معرفی کنید.

چون من در گروه استان هستم، دیدم اکثر دبیران ما در بحث ساختار گروه فعلی و بحث ساده و مرکب دچار مشکل‌اند. پس آمدم بین زبان فارسی تاریخی و زبان فارسی ساختاری، که اکنون مبنای کتاب درسی است، مقایسه‌ای انجام دادم؛ یعنی، ساختار فعل را با توجه به دیدگاه تاریخی و نیز دیدگاه ساختاری بررسی کردم که بخش‌هایی از این کار به صورت مقاله در مجله پویه و نیز رشد ادب فارسی به چاپ رسیده است. سپس آن بخش از کار را که به تدریس معلم در کلاس کمک می‌کرد، به صورت جزوه به مناطق هفده‌گانه استان فرستادیم که با استقبال بسیار زیادی از جانب همکاران استان ما و بوشهر مواجه شد و به عنوان جزوه کمک آموزشی در مناطق مورد استفاده قرار گرفت.

این جزوه دقیقاً به چه مواردی اشاره داشت؟

من در جزوه صرفاً راه‌های تشخیص فعل ساده از مرکب را بیان کردم که مورد نیاز دانش‌آموز و معلم بود و به صورت تجربی به آن رسیده بودم.

